

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

У статті визначено мету дослідження, яка полягає у визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України. З'ясовано сутність понять «мотивація», «самостійна робота», «інформаційна компетентність», «самовиховання». Визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України, а саме розвиток мотивації до самоосвіти та організаційних умінь курсантів; формування інформаційної компетентності курсантів; ефективна організація самостійної роботи курсантів; актуалізація самовиховання у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: інформаційна компетентність, мотивація, самовиховання, самостійна робота, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Сучасний процес реформування сфери освіти і політики вимагає зміни структури підготовки майбутніх правоохоронців, тому одним із головних завдань покращення успішності навчального процесу є створення у вищих навчальних закладах системи МВС України педагогічних умов, необхідних для ефективної побудови навчально-виховного та самоосвітнього процесу з метою формування цієї готовності. Відомо, що формування готовності до самоосвіти курсантів – це складний і багатогранний процес, який може бути успішно реалізований за певних педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних й зарубіжних праць показав, що найважливіші питання теорії й практики самоосвіти розглянуті Л. Айзенбергом, В. Бондаревським, А. Громцевою, Г. Закіровим, Г. Коджаспіровою, М. Кузьміною, І. Наумченко, Б. Райським, І. Редковцем, Г. Серіковим та ін.. Важливе значення мають також праці О. Бодальова, А. Ковальова, Л. Ярової та інших, які присвячені проблемам активізації самоосвіти і професійного самовдосконалення особистості. У той же час можна констатувати недостатню розробленість проблеми готовності до самоосвіти курсантів, а саме не з'ясовані педагогічні умови формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України.

Метою нашого дослідження є визначення й обґрунтування педагогічних умов формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення комплексу необхідних і достатніх педагогічних умов звернімося до філософського поняття «умова». З філософської точки зору умова трактується як: 1) «все те, від чого залежить інше»; 2) «середовище, обстановка, у якій перебувають і без якої не можуть існувати предмети, явища» [6].

У цілому педагогічні умови розділяють на зовнішні (об'єктивні) та внутрішні (суб'єктивні) [2]. До зовнішніх умов педагогічного процесу виховання й розвитку особистості належать: політика Уряду щодо освіти та підростаючого покоління; підготовка педагогічних кадрів, їх здатність виконувати професійні обов'язки на високому рівні; взаємодія всіх факторів, що впливають на організацію педагогічного процесу; стимулювання суспільно-ціннісної поведінки, стосунків і діяльності студентів. Внутрішніми умовами виховання й розвитку особистості в педагогічному процесі є: рівень підготовки курсантів, їхні знання, уміння, навички, досвід суспільних і міжкультурних відносин; характер спрямованості особистості курсантів, її установки; рівень розвитку ділової активності в пізнавальній і навчально-практичній діяльності; характер спілкування та взаємодії з викладачами; світоглядні позиції.

Отже, в контексті нашого дослідження під поняттям «педагогічні умови» будемо розуміти взаємопов'язану сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують високу результативність процесу формування у курсантів усіх компонентів готовності до самоосвітньої діяльності. Педагогічні умови формування готовності до самоосвіти курсантів ВНЗ системи МВС України можна визначити як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і прийомів, які забезпечують досягнення такого рівня сформованості знань, умінь, навичок й особистісних якостей курсантів, що дозволив би їм ефективно займатися самоосвітньою діяльністю. Зазначимо, що педагогічні умови готовності курсантів до самоосвіти були визначені нами, виходячи із теоретичних та практичних основ організації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Зокрема, педагогічні умови виокремлено таким чином, щоб вони

максимально впливали на всі компоненти готовності курсантів до самоосвітньої діяльності.

Нашим завданням є виявлення педагогічних умов, необхідних і достатніх для реалізації розробленої нами моделі формування готовності до самоосвіти курсантів, тобто визначення набору умов, з яких не можна виключити жодного компоненту, не порушивши зумовленості цього явища.

Процес підготовки курсантів до самоосвіти в умовах вищих навчальних закладах системи МВС України забезпечується наступними педагогічними умовами: розвитком мотивації до самоосвіти та організаційних умінь курсантів; формуванням інформаційної компетентності курсантів; ефективною організацією самостійної роботи курсантів; актуалізацією самовиховання у навчально-виховному процесі. Розглянемо детально визначені нами педагогічні умови формування готовності до самоосвіти курсантів ВНЗ системи МВС України.

Оптимізація професійного навчання, спрямованого на розвиток самоосвітніх знань і вмінь в значній мірі залежить від сформованих позитивних мотивів навчання, які визначають ставлення курсанта до пізнавальної діяльності. У системі мотивів самоосвіти провідне значення має усвідомлення соціальної та особистісної значимості знань і вмінь, які підтримують інтерес до предметів професійного напрямку. Слід зазначити, що мотивація до навчання, як і будь-яка діяльність, значною мірою є наслідком попереднього шляху розвитку особистості та виступає у ролі суб'єктивної реакції на зовнішні впливи, які стимулюють появи мотивів. Для того, щоб курсант займав активну позицію у процесі самоосвіти, необхідно застосовувати таку систему методів, яка б забезпечувала генерацію певних почуттів, емоцій, мотивів, що приведе до встановлення динамічного стереотипу в його розумінні та поведінці [1].

Розглядаючи проблему мотивації, треба розрізнити поняття «мотивація» і «мотив». Поняття «мотивація» розглядається набагато ширше, вона не лише детермінує поведінку людини, а фактично втілюється в усі сфери діяльності людини. Мотивація – це загальна назва для процесів, методів, способів стимулювання тих, хто навчається до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти. Вона базується на мотивах, під якими розуміють конкретні стимули, причини, які заставляють особистість діяти, здійснювати вчинки. Під мотивацією розуміють систему мотивів (від лат. *moveo* – штовхаю, рухаю – спонукальна причина дій і вчинків людини), що визначають конкретні форми діяльності або поведінки людини [4].

Для того, щоб розвивати мотивацію до самоосвіти і пізнавальні інтереси курсантів викладач повинен передбачити використання активних та інтерактивних методів під час проведення навчальних занять (рольові ігри, розгляд конкретних ситуацій тощо). Як показує досвід, активність курсантів сама по собі не виникає, вона є результатом цілеспрямованої взаємодії та організації навчально-виховного процесу. Інтерактивне навчання як спеціальна форма пізнавальної діяльності має конкретні та прогнозує цілі. Однією з таких цілей є створення сприятливих умов навчання, тобто умов, при яких курсант відчуває свою успішність, що робить ефективним процес формування готовності до самоосвіти. Головна особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що процес навчання здійснюється як в індивідуальній, так і в груповій формі. До основних особливостей методів інтерактивного навчання можна віднести: ненав'язливу активізацію пізнавальної діяльності; залучення курсантів в активну діяльність на самопідготовці; самостійний пошук вирішення проблем на високому рівні зусиль; створення емоційно-вольової напруги для здійснення активної діяльності; зміна ролі викладача – організатора навчального процесу, відповідної посадової особи та консультанта одночасно тощо [7].

Таким чином, розвиток мотивації до самоосвіти курсантів не тільки збільшують інтенсивність пізнання, скорочують витрати часу, але й визначають можливість здійснення курсантами процесу самоосвіти. Реалізація педагогічної умови розвитку мотивації до самоосвіти у курсантів ВНЗ системи МВС України забезпечується шляхом: 1) розвитку професійних мотивів і інтересів, приділяючи увагу відбору змісту навчального матеріалу, створенням ситуацій новизни, актуальності, цікавості, розкриваючи практичне значення, можливості застосування отриманих знань у майбутній професійній діяльності; 2) формування пізнавальних потреб і інтересів через використання методів активізації навчання та випереджального навчання, 3) стимулювання навчальної активності курсантів завдяки створенню професійних ситуацій, а також 4) формування самомотивації курсантів з допомогою таких методів як: заохочення та покарання; постановка цілей; організація роботи; змагальність; оцінка та контроль; інформування; переконання; 5) використання інтерактивних та ігрових методів під час проведення навчальних занять (рольові ігри, ділові ігри, бліц-інтерв'ю, парадоксальна розповідь, мозковий штурм, «мікрофон», «карусель», аналіз ситуаційних вправ тощо).

Слід відзначити, що в умовах сучасного соціально-економічного та науково-технічного розвитку України майбутньому фахівцю, зокрема правоохоронцю, вже недостатньо бути просто компетентним в галузі інформаційних технологій: володіти різнобічними знаннями про інформаційні процеси та вміти застосовувати їх на високому професійному рівні в рамках своєї спеціальності. Йому об'єктивно необхідні особистісні якості, що дозволяють відноситись до інформації як до абсолютної цінності та критично її оцінювати. Наявність високого рівня інформаційної компетентності є важливою складовою готовності майбутнього фахівця до самоосвітньої діяльності. У сучасному суспільстві при збільшенні обсягів інформації та швидкості її потоків особливо актуальними стають уміння, пов'язані зі сприйняттям, обробкою і переробкою інформації, що є одним із завдань навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, зокрема системи МВС України [5].

Таким чином, формування інформаційної компетентності в самоосвітній діяльності є однією із педагогічних умов, що сприяє формуванню готовності курсантів до самоосвітньої діяльності. Більш ефективне формування інформаційної готовності курсантів можливе завдяки: використанню у навчальному процесі новітніх електронних засобів навчання (електронних підручників і бібліотек, мультимедійних засобів, мережі Інтернет); використанню технологій мобільного навчання (m-learning) з використанням мобільних пристроїв та технологій змішаного навчання (blended-learning); навчання курсантів навичкам роботи з інформаційними джерелами, такими як усвідомлення потреби в інформації для вирішення проблеми, виділення способів отримання необхідної інформації, орієнтування в потоці інформації, порівнювання й оцінювання важливості та достовірності інформації з різних джерел, організації та застосування інформації для вирішення поставлених завдань тощо; формування у курсантів операцій розумової діяльності (аналізу, синтезу, порівняння, виділення головного, абстрагування і т.д.).

Як відомо, самоосвіта має тісний зв'язок з таким видом навчальної роботи, як самостійна робота, оскільки так само заснована на самостійній пізнавальній діяльності того, хто навчається, і спрямована на формування його пізнавальної самостійності. Отже, саме раціональній організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах відводиться найважливіша роль у формуванні у курсантів-правоохоронців готовності до самоосвіти.

Головний резерв підвищення ефективності процесу навчання і якості підготовки курсантів становить раціональна організація самостійної роботи курсантів. Правильно організована самостійна робота дозволяє:

- глибоко проникнути в основний зміст дисциплін, що вивчаються;
- свідомо та міцно оволодіти системою наукових знань;
- максимально розвивати свої пізнавальні можливості, формувати культуру розумової праці;
- набувати професійних якостей і в цілому ґрунтовно оволодіти спеціальністю;
- виробляти такі важливі особистісні якості як працелюбність та наполегливість, впевненість та вміння розподіляти свої сили та способи для досягнення поставленої мети.

У процесі організації самостійної роботи курсантів ВНЗ системи МВС України викладачам належить керувати діяльністю. Керувати діяльністю викладача при самостійній роботі складається з таких компонентів: планування завдань навчання, планування методів, засобів і форм організації самостійної роботи, необхідні заходи щодо стимулювання самостійної роботи, встановлення вихідного рівня готовності курсантів до такої роботи, повідомлення нових знань та навчання курсантів навичкам організації самостійного навчання, самоаналізу та самоконтролю, регулювання навчання через навчально-методичні матеріали тощо.

Виходячи з цього, завдання, що визначають діяльність викладача щодо управління самостійною роботою на всіх її етапах, полягають у таких основних напрямках діяльності: планування завдань; планування методів, засобів і форм організації навчальної роботи курсантів; стимулювання їхнього самостійного навчання; навчання курсантів самоаналізу та самоконтролю; регулювання діяльності курсантів у процесі самостійної роботи; навчання курсантів навичкам організації власної пізнавальної діяльності тощо.

Таким чином, раціональна організація самостійної роботи курсантів-правоохоронців має значний потенціал у формуванні їх готовності до самоосвіти, а саме: використання індивідуального, диференційованого, розвивального підходів до організації самостійної роботи, її професійно-практична спрямованість та використання інтенсивних методів навчання, створення атмосфери співробітництва, позитивного настрою та творчого пошуку, ефективна керівна діяльність викладача тощо. Крім того, високий рівень організації та проведення науково-дослідної роботи курсантів дає

можливість розвивати у них навички та вміння самостійної навчальної діяльності та готувати їх до самоосвітньої діяльності.

У нових історичних умовах виникає необхідність у наукових пошуках, спрямованих на формування особистості, що усвідомлює свої можливості, прагне до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації, до досягнення успіху як у житті, так і в професійній діяльності. Тому, важливу роль у формуванні самоосвітніх умінь і навичок, відіграє самовиховання.

Під поняттям «самовиховання» розуміють один із різновидів людської діяльності, роботу над собою, ефективність якої залежить насамперед від цілеспрямованості особистості, наявності стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору способів і методів самовдосконалення, систематичності зусиль і постійного самоконтролю [3].

Формування навичок самовиховання у курсанта передбачає застосування методів самопереконавання, самозобов'язання, самопримусу, самопостереження, самоконтролю тощо. Бажання виховувати себе може виникнути тільки в разі внутрішнього розуміння необхідності самовдосконалення. Застосовуючи метод самопереконавання, курсант використовує такі засоби: використання позитивного прикладу своїх однокурсників, старших товаришів, курсових офіцерів, керівників ВНЗ МВС України тощо; використання інформації, отриманої під час участі у виховних заходах, що проводяться у навчальному взводі, інституті, ВНЗ системи МВС; використання інформації з питань морально-правового виховання під час лекцій, практичних занять; відвідання спеціальних місць (спортивних майданчиків, бібліотек, музеїв тощо).

Таким чином, вважаємо, що роль самовиховання у навчально-виховному процесі ВНЗ системи МВС є дуже важливою, оскільки за його допомогою вирішуються проблеми, пов'язані з розвитком особистості і формуванням вмінь і якостей, необхідних для здійснення самоосвітньої діяльності курсантів-правоохоронців. Реалізація педагогічної умови розвитку самовиховання курсантів, що необхідно для їх готовності до самоосвіти, можлива за таких умов: навчання курсантів методам і прийомам самовиховання, використання ефективних різноманітних методів і прийомів переконання, заохочення, примусу як елементів виховної роботи у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Висновки. Отже, нами було визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України, а саме: розвиток мотивації до самоосвіти курсантів; формування інформаційної компетентності курсантів; підвищення ефективності організації самостійної роботи курсантів; актуалізація самовиховання у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх правоохоронців. Дотримання вищезазначених педагогічних умов дозволяє ефективно формувати готовність до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України і досягти кінцевого результату – сформованої готовності курсантів до самоосвітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Knowles, M. Self-directed learning. A guide for learners and teachers. 4th edition. Englewood Cliffs: Prentice Hall. – 1980. – S. 18, 267.
2. Колодзько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах [Текст]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. М. Колодзько ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – С. 124.
3. Мостова І. М. Навчання без надмірних зусиль / І. М. Мостова. – Чернівці, 2000. – С. 167.
4. Психология и педагогика: Учебное пособие / В. М. Николаенко, Г. М. Залесов, Т. В. Андришина [и др.]; (отв. ред. канд. филос. наук, доцент В. М. Николаенко). – М. : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, (Серия «Высшее образование»). – 2001. – С. 210.
5. Сурмяк Ю. Формування правової компетентності особистості як основне завдання освіти / Ю. Сурмяк, Л. Кудрик // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2013): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 5–6 грудня 2013 р., м. Суми. – Суми : ВВП «Мрія», 2013. – С. 235.
6. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – С. 188.
7. Шишков А. И. Формирование профессиональной компетентности курсантов военных вузов в ходе тактико-специальной подготовки: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Шишков А. И. – Москва, 2014. – С. 254.

И. П. Жукевич

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ К САМООБРАЗОВАНИЮ
КУРСАНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
СИСТЕМЫ МВД УКРАИНЫ**

***Резюме.** В статье определены цель исследования, которая заключается в определении и обосновании педагогических условий формирования готовности к самообразованию курсантов высших учебных заведений системы МВД Украины. Выяснено сущность понятий «мотивация», «самостоятельная работа», «информационная компетентность», «самовоспитание». Определены и обоснованы педагогические условия формирования готовности к самообразованию курсантов высших учебных заведений системы МВД Украины, а именно: развитие мотивации к самообразованию и организационных умений курсантов; формирование информационной компетентности курсантов; эффективная организация самостоятельной работы курсантов; актуализация самовоспитания в учебно-воспитательном процессе.*

Ключевые слова: информационная компетентность, мотивация, самовоспитания, самостоятельная работа, педагогические условия.

I. Zhukevych

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF READINESS FOR SELF
CADETS SYSTEM UKRAINE**

***Summary.** The article defines the purpose of the study, which is to identify and substantiate pedagogical conditions of formation of readiness for self-education students of higher educational institutions of the MIA of Ukraine. The essence of concepts "motivation", "self-work", "information competence", "self-education." The pedagogical conditions of formation of readiness for self-education of cadets of higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, namely the development of self-motivation and organizational skills of cadets; formation of information competence of cadets; effective organization of self work of cadets; self-actualization in the educational process are determined.*

Keywords: information competence, motivation, self, self-study, pedagogical conditions.